

УДК 94(581)"1979/1989"
DOI: 10.21847/1728-9343.2017.6(152).122347

ОСТРОВИК ДМИТРО,

аспірант кафедри історії та культури України,

Державний вищий навчальний заклад

"Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди"

ОБРАЗ ВОЕННОГО АФГАНИСТАНА 1979-1989 рр.: ПОГЛЯД РАДЯНСЬКОГО БІЙЦЯ

У статті, на основі усних свідчень воїнів-"афганців", джерел особистого походження та різнопланової літератури зроблена спроба показати соціокультурний простір Афганістану в період війни 1979-1989 рр. через сприйняття радянських бійців. Простежено соціально-економічне становище місцевого населення, що свідчило про значну майнову диференціацію. Це дало підстави як дослідникам, так і воїнам-"афганцям", говорити про анахронізми "феодального" ладу в країні. Визначено низку управлінських проблем в умовах війни. Установлено, що різне ставлення афганців до контингенту радянських військ в Афганістані залежало від "національно-етнічної", економічної та релігійної приналежності членів афганського соціуму.

Ключові слова: Афганістан; війна; соціум; воїни-"афганці"; респонденти; спогади; усні свідчення.

Постановка проблеми. Афганістан 1980-х рр. у котрє постав зоною воєнних дій, де проявилася низка особливостей, до вивчення яких щораз звертаються науковці-суспільствознавці. Серед них - тривалість бойових дій та кількість задіяних сил, політико-ідеологічна та геополітична, психологічна складова конфлікту, його воєнний параметр, прояв міжнародного тероризму й ісламського фундаменталізму. Привертає увагу дослідників, як вітчизняних, так і зарубіжних, і той факт, що бойові дії велись на чужій території, силами армійського контингенту військ. У зв'язку із чим, як відзначала О. Синявська, важливим видається розуміння психологічної специфіки афганської війни, адже велася вона із представниками мусульманської культури [21, с. 9]. Попри те, що війну в Афганістані 1979-1989 рр. відносять до категорії "малих воєн", учасник тих подій та доктор політології С. Червонописький указує, що спецоперація не має собі рівних за змістом наслідків як зовнішнього, так і внутрішньополітичного, соціального характеру для Радянського Союзу в цілому та України зокрема [24, с. 18]. Унаслідок цього постає одна з важливих передумов вивчення явищ та подій, що мали місце в Афганістані під час війни. Зокрема, у частині сприйняття їх радянськими бійцями та становища військових Обмеженого контингенту радянських військ в умовах чужого, у першу чергу у світоглядному розумінні, регіону.

Відомо, що війна в Афганістані мала специфічне ідеологічне "оформлення", оскільки в хронологічному плані охопила різні періоди внутрішньополітичного розвитку Радянського Союзу: розпочавшись в останні роки "застою" (1979 р.), триваючи до 1989 р. - майже завершення "перебудовних" процесів. У зв'язку із цим О. Синявська писала про зміну "образу війни", який подавався керівництвом Радянського Союзу [20, с. 232].

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми. Аналіз історіографії засвідчив наявність робіт з окремих аспектів проблеми. Головним чином, це видання, авторами яких є воїни-"афганці". Ними ж розміщено спогади

інших учасників досліджуваних подій. Тут ми можемо вказати на роботи В. Аблазова, Н. Бривка, О. Ляховського, Ю. Русанова [2; 4; 16-18], іноземного дослідника Р. Брейтвейта [5]. Спогади учасників бойових дій в Афганістані містяться також у матеріалах преси [6; 23]. Окреслена проблематика представлена і в науковому дискурсі (дослідники Н. Бривко, О. Синявська, С. Червонописький [3; 20, 21; 24]). Поряд із цим, нами використано усні свідчення воїнів-"афганців" [8-12] та джерела особистого походження [13; 15].

Відстежити ідеологічні та психологічні чинники війни в Афганістані й окреслити соціокультурне середовище, у якому знаходилися радянські бійці, можливо завдяки залученню комплексу різноманітних джерел. Передусім, це свідчення воїнів-"афганців" щодо окреслених проблем, уривки зі спогадів у мемуарній літературі та матеріалах преси. Ці матеріали, на нашу думку, певною мірою допомагають побачити умови країни, в якій відбувалася війна, які не могли не впливати на радянських солдат, котрі несли службу в Афганістані. Тому, послугуючись у першу чергу усним нарративом, джерелами особистого походження, опублікованими працями публіцистичного та наукового характеру, ставимо за мету окреслити соціокультурний простір Афганістану в ході війни 1979-1989 рр. через сприйняття її учасників - радянських воїнів.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що радянські військові несли службу в Афганістані, соціально-економічний розвиток якого призупинився на стадії феодалізму з глибокими пережитками родоплемінного ладу й общинно-патріархального устрою життя. Низьким був рівень урбанізації, понад 85 % населення проживало в сільській місцевості та знаходилося під владою феодалів, племінних вождів, мулл і т. ін. Більшість населення залишалася неписьменною. Близько 3 млн афганців вели кочовий спосіб життя. У найбільш консервативних колах панував іслам. В Афганістані не було єдиної нації, навпаки, її населяв конгломерат народностей і

племен, між якими часто відбувалися міжусобні конфлікти [7, с. 330]. Це підтверджують і воїни-"афганці". Специфічний економічний розвиток країни вразив П. Карпюка, який потрапив до Афганістану в 1980 р. Із цього приводу респондент згадував: "Екзотика - водою торгують, дровами торгують... це зараз торгують у нас водою, а тоді... пройшло більше 30 років" [11]. Рядки, у яких описуються умови проживання афганців, на прикладі жителів кишлака Калашахі, зустрічаємо в Р. Брейтвейта. Дослідник, зі слів радянського воїна, подавав: "...Тут складно дістати паливо. Щось схоже на камін я побачив лише в одній кімнаті. Опалюють тут кізяками - сухим концентрованим коров'ячим послідом. Дрова палаять тільки багачі" [5, с. 156]. Про перші враження, отримані від побаченого на афганській землі, розповідав Ю. Літвінчук, опинившись у Кандагарі на початку 1985 р.: "Перше, що побачив, коли наш літак опустився на спустошену афганську землю - напівзруйновані обпалені будинки, гарячий пісок під ногами, навіть небо тут здавалося сірим" [6, с. 3]. Збідніле становище місцевих жителів описане в листі додому воїном Володимиром Швецем: "...Живуть тут всі, мабуть, собі навіть і уявити не можете. Ото в кінах показують про давнину. Ото тут зараз так: ідеш, здається, що кіно дивишся. Є ще такі, що орють дерев'яною сохою, волами. Одним словом, не даром тут 1365 рік іде" [13]. Рядки зі спогадів бійця щодо збіднілого життя афганських селян подала О. Синявська: "...Коли ми приїхали, зима була. Снігу не було, але вітер пронизував до кісток. Ми, солдати, у ватних бушлатах й то мерзли. А місцеві селяни в той час босоніж ходили... Тоді я й побачив, як дерево продають на кілограми, ретельно зважуючи" [20, с. 314]. Дослідниця згадувала слова іншого солдата про те, що "тут зійшлися два століття в протистоянні - вік двадцятій і чотирнадцятій вік" [20, с. 314]. Так, із поданих джерел стає зрозумілим, що у свідомості бійців відбувалася "трансформація" у сприйнятті того середовища, у яке вони потрапили.

У цьому контексті важливим є питання щодо соціального устрою країни. Треба відзначити, що кардинальні зміни для афганців, з огляду на їхні віковічні традиції та усталені норми, відбулись із приходом до влади представників Народно-демократичної партії Афганістану. Узяття влади лівою політсилою відбулося внаслідок "революції" 1978 р., фактично - державного перевороту 27 квітня, очоленого групою офіцерів та партійних діячів. У країні було задекларовано втілення в життя "Основних революційних завдань", котрі лягли в основу державних перетворень [22, с. 14]. Утім, як зазначалося дослідниками, перетворення проводились максималістським курсом: в умовах суспільства феодального ладу, з родоплеменною сталістю, переважаючим мусульманською вірою й культурою в усіх сферах життя народів Афганістану було дано завдання радикальних соціалістичних перетворень, для реалізації яких не було жодних умов. Більше того, сама партія була слабкою в організаційному відношенні, не мала достатньо сильної соціальної бази, поряд із цим мали місце внутрішньо-партійні фракційні протиріччя [19, с. 64]. Режим НДПА, по суті, "провалив" земельну та національну реформу. У першому випадку, селяни, отримавши землю, не знали, що з нею робити, оскільки не мали ані необхідних знарядь праці, ані грошей. Саме тоді було підірвано їхню довіру до офіційного режиму. У другому, афганський простолюдин насторожували адміністративні заходи, залякування з боку влади при "реформуванні", поділі землі, яку вже "поділив Аллах", а афганці

як правовірні мусульмани в силу вікових усталених норм повинні були стояти на сторожі кланових традицій, захисту інтересів старійшин та феодалів. Тому, як зазначав О. Ляховський, це посилювало "повстанський" рух [16, с. 37]. Підтвердження такого стану речей знаходимо в розповіді воїна-"афганця" С. Краснова, залучений Н. Бривком. "Знаходячись в Афганістані, відразу було не зовсім зрозуміло, чому місцевому населенню не прийняти допомогу від Радянського Союзу. Афганці не хотіли служити ані в армії, ані в міліції. Афганці не войовничі, але вони дуже свободолюбиві і за це готові віддати життя - тепер зрозуміло - будь яке втручання в життя цієї країни є насиллям, проти якого населення поставало і поставатиме надалі. Але в ті роки ми щиро вірили, що побудова "соціалізму" принесе Афганістану і його народу благо. Але їм не потрібен ані комунізм, ані теперішня демократія. Головним авторитетом для афганця був і залишається сільський мулла. Афганцям роздавали ділянки землі, але люди відмовлялись отримувати такі подарунки, адже за це могли вбити сім'ю своєї ж сусіди, які мирно випасали худобу вдень, перетворюючись вночі на безжалісних душманів" [3, с. 55-56]. В умовах невирішеності принципових питань і суперечностей війна охоплювала всю територію Афганістану, "вриваючись" у міста, кишлаки, ущелини й перевали. Армія, у тому числі радянська (якщо не головним чином), утримувала людей на дорогах, на мінах, на боях біля застав і в "зеленках", в інфекційних шпиталях. Генерал О. Ляховський указував, що склалась обставина, коли насилля породжувало насилля, жорстокість поверталася жорстокістю, ненависть - ненавистю. "Коротка кампанія із обмеженими цілями перетворилась на жорстоку й довгу бійню" [16, с. 198]. Подібні свідчення ми мали змогу отримати від С. Червонописького, який був в Афганістані у складі перших підрозділів радянських військ. Офіцер зазначав, що спочатку складалися нормальні відносини з місцевим населенням, спротив, тим більше збройний, не мав масового характеру. Однак із часом почали проявлятися негативні моменти з обох сторін. Разом із тим, як указував респондент, "потім там "пішли" американські, саудівські гроші. Їм (збройній опозиції) необхідно було "нагнітати" проти нас, і платили, захищали людей. А там - будь-яка "копійка" чесно відпрацьовувалась. На відміну від наших, там ніхто нічого не краде. Свого часу там руки за таке "рубали". А якщо вони брали гроші і йшли воювати, - то воювали по-справжньому" [12]. Поряд із цим, мала місце і співпраця окремих племен із радянськими військами. Зокрема, це підтверджується і в мемуаристиці учасників бойових дій, і, власне, в усних розповідях радянських воїнів. Наприклад, ветеранами 15-ї Бригади спеціального призначення подається така інформація: "Новим місцем дислокації загону затвердили околиці кишлака Самархель... Упродовж лютого-квітня комбат вивчав район та навчався із підлеглими діяти в місцевих горах. Установив контакти із керівництвом провінції Нангархар та зонального управління ХАД (держбезпеки). Через радників було досягнуто взаємодію із вождями племені Моманд і Шинварі, що дозволило провести ряд успішних операцій без втрат особового складу. Як наслідок, частина території провінції взята під контроль племенем Моманд, які мали 140 чоловік зі зброєю. З бойовим загном Шинварі проведена спільна операція по ліквідації баз опозиції в уїзді Назьян..." [1, с. 153]. Про те, що існували домовленості про союз із окремими племенами, і те, що він був утілений на практиці, зазначав і наш респондент О. Климук: "Була домовленість про мир

із прилягаючими кишляками, а "на війну" йшли далі", - говорив боець загону, що ніс службу у підрозділі, про який писали ветерани спецназівської Бригади [10].

У таких умовах афганське суспільство було розколене на тих, хто виступав проти "кабульського режиму" та радянських військ, і тих, хто підтримував його. Суттєвою була і його матеріальна строкатість. "Вони жили при феодалному ладі. Розпорошеність на багатих і бідних", - зазначав О. Морозюк. За його словами, фактор масового збіднення місцевого населення відіграв не останню роль у мотивації селянина йти вбивати та знищувати. Очевидно, це мало місце і з огляду на те, що існували визначені "тарифи" на ліквідацію радянського солдата й офіцера, а також одиниць техніки [9]. З іншого боку, складалась ситуація, коли бідні селяни також не завжди йшли воювати проти радянських військ. Оскільки, як зазначав С. Червонописький, окрім діяльності радянських сил по боротьбі із моджахедами, "ми по-чесному роздавали й продукти харчування, і медикаменти, і лікували наші медпрацівники їх. Це все мало місце" [12].

Залучення спогадів воїнів-"афганців" дає можливість проаналізувати й такі сюжети, як ставлення місцевого населення до радянських військових. Таке ставлення зумовлювалось способом життя афганців та їх релігійними настановами. "Як їх мулла або імам накрутить, так вони і воюють, або - не воюють", - говорив респондент О. Морозюк [9]. На фанатичності релігійних поглядів наголошував і В. Борисюк: "Вони говорили, ми невірні" [8]. Тобто афганці керувалися вказівками "згори", по суті, від духовенства, яке відігравало важливу роль загалом в Афганістані, а в сільській місцевості - особливо. Настоятель мечеті - "імам" - здійснював релігійні обряди, пов'язані з усіма аспектами життя людини, яка сповідує іслам - від народження до смерті. Більше того, він міг виступати вчителем і суддею [9]. Гасла на кшталт "У країну увійшли чужі зі зброєю. Тепер ісламу загрожує не лише власний безбожний уряд, а й невірні - чужоземці" лише ускладнювали становище радянського солдата й офіцера в умовах війни. Як зазначалося, заклик до "священної війни" з іноземцями, "імперіалістами" став головним ідеологічним та політичним складником фундаменталістів [14, с. 44]. Очевидно, що релігійний фунік в умовах війни визначив її психологічну особливість, на яку вказувала О. Синявська. Така особливість полягала в насаджуванні поглядів представникам мусульманської культури [20, с. 8]. Утім, несприйняття радянських військ диктувалося не лише на тлі приналежності до іншої релігії. Як засвідчують матеріали, несприйняття й вороже ставлення до радянських військ серед населення Афганістану лежало в основі природи корінних афганців. Підтвердження цьому знаходимо в О. Ляховського, котрий зауважував, що вони протягом тисячоліть зберегли недоторканими свої племінні структури та традиції, в основі яких лежить переважання племінного та феодалного сепаратизму. Відзначалося, що афганська система самоуправління має на меті місцеву автономію при якомога меншому втручанні з боку національного уряду. Афганець може бути вірним члену сім'ї, другу, сільському старійшині, але це особиста приналежність однієї людини іншій, а не вірність абстрактній справі або ідеології. Утім, як писав дослідник, така підтримка ніколи не буде надаватись "чужинцям", оскільки це вимога кодексів релігії та честі, яку кожен афганець засвоює й дотримується все життя. Основний закон предків зобо-

в'язує їх захищати свою вотчину. Тому допустити захоплення своєї землі іноземцями означає для них повне безчестя [16, с. 168-169].

У таких соціальних та релігійних реаліях часто важко було визначити "мирне - не мирне" населення, яке оточувало радянських військових. На це запитання П. Карпюк відповідав: "Практично не можна було. Вони вдень мирні, а ввечері немирні. Вони всі на одне обличчя... відрізнити мирного селянина від ворога душмана за зовнішнім виглядом практично неможливо було, вдень він у себе палкою землею обробляє, а увечері бере автомат..." [11]. Схожі відомості зафіксовані в листі Н. Бривка: "Мама, не хвилюйся. Все нормально. Цікавий народ - афганці. Вдень працюють в полі, а ввечері починають "балуватись" зі зброєю" [3, с. 56]. "Афганець" С. Краснов узагалі зазначав, що місцеві жителі не "розумілись" на тому, що відбувалось: "І вашим, і нашим. Народ "забитий", він вдень був за нас, а вночі - за "них"..." [23, с. 2]. Про те, що проблемою для радянських бійців було розрізнити при зустрічі афганця - чи то представника місцевої самооборони, чи то вороже налаштованого моджахеда, а, можливо, зустрітись з обома відразу, зазначав і Р. Брейтвейт [5, с. 157]. Окрім цього, як говорив С. Червонописький, за "мирних" жителів видавали себе "моджахеда": "ховались... це ж їхня тактика "партизанських" з'єднань. Ховались самі, або гвинтівку "закопували", замасковували і ставали "мирними". А відвернешся - він тобі в спину вистрелить", - вказував респондент. Таке було..." [12]. Загалом, ця проблема супроводжувала радянських військовослужбовців упродовж усієї війни, оскільки була специфічною рисою довготривалого збройного протистояння, яке часто проявлялося у "відсутності" явного противника. Досить доречним тут буде вислів із документального фільму "Невидимий фронт. Афганістан": "Пастух, що просто випасає свою худобу, може виявитись спостерігачем у моджахедів, а пуштун, що з криками кидає каміння в бік "шурав", - ще не душман". Подібне зафіксувала й О. Синявська, указуючи, що так само, як не було в Афганістані лінії фронту, так і не було кордону між "мирним" і "немирним" населенням, яке або приймало продовольчу чи іншу допомогу, або ставило міни на шляху транспортних колон, котрі їй доставляли [20, с. 316].

Певний дисбаланс сприйняття радянськими бійцями оточуючої дійсності бачимо у віршованих рядках В. Іванова "Ночь перед операцией": "Кто здесь суннит? Где здесь шиит? / Что по утрам мулла мычит? / А где здесь "хальк", а где "парчам"? / Ответ, ободраный бача! / Кто здесь "декханин"? Кто - "душман"? / Ты как кроссворд, Афганистан! / Мы в вихре классовой борьбы... / И не сюды, и не туды!" [17, с. 22]. Це є свідченням того, що в Афганістані наявними були проблеми на тлі релігії - нерозуміння сунітсько-шіїтських розбіжностей ісламу, проблеми партійної приналежності афганців, їхньої приналежності чи то до ворожих сил, чи до категорії збідненого селянства.

О. Ляховський писав, що "кожна війна має свої особливості. І війна в Афганістані не була схожою ні на яку іншу війну. У цієї війни були свої прийоми, своя тактика, свої способи. Не було чітко вираженого фронту і тилу, не існувало ані кордонів, ані правил. Завжди було незрозумілим: "Хто і де противник?". Здавалося, що його не існує ніде і що він - усюди. Часто бувало так, що сьогоднішні союзники на завтра перетворювались на противників і навпаки... Дії моджахедів були скеровані на постійне виснаження наших військ. Бойова техніка та

колони із вантажами перетворились на "мішені" для диверсантів та терористів, котрі зовні мало чим відрізнялися від мирних жителів. Моджахеди знаходились серед місцевого населення та часто використовували його як щит. Війна "розпалась" на окремі фрагменти. Вона була на дорогах, в ущелинах, у пустелях, у "зеленках", на древніх караванних шляхах, у містах та кишлаках. Вона не давала ані хвилини перепочинку і весь час тримала в напрузі солдат" [16, с. 185].

Проілюструвати умови життя й несення служби радянськими бійцями допоможе лист О. Кравця. Офіцер писав: "Ось вже два тижні як я в Афганістані. Наш КП приблизно на половині шляху між перевалом Саланг та населеним пунктом на повороті дороги. Все життя в Афганістані навколо дороги, вздовж річки, по ущелині. В зоні нашої відповідальності близько двадцяти бандформовань чисельністю від трьохсот до тисячі двохсот осіб. Ми навіть часто знаємо, де вони знаходяться, але сил недостатньо. І за межі дороги ми майже не виходимо, окрім артилерії. На дорогах грабують, обстрілюють, та й трубопровід за нами. Майже щоденно диверсії, пробоїни і ми за це відповідаємо" [15]. Про часті випадки диверсій згадував і П. Карпюк: "Клади трубу - Термез - Аму-Дар'я - Айбак - Хайратон - Пулі-Хумрі... Почали "качати", - розпочались диверсії, постійні обстріли, кров, смерть" [11]. Так ми дізнаємося про умови виконання бійцями своїх військових обов'язків, про численні прояви душманських диверсій, котрі "функціонували" в зоні відповідальності радянських військ.

Ситуація в Афганістані була складною і в питанні загального управління офіційним режимом та його силовими структурами. Центральна влада не контролювала всієї території (на всіх етапах війни). Близько третини території керувалося державними органами. Офіційна влада мала проблеми із небажанням афганців служити у війську та загонах Царандою. "Що я можу сказати про Царандою... їх туди заганяли, то не була армія", - зазначав О. Морозюк [9]. Підтвердженням примусової служби населення на "благо" держави можуть бути слова ще одного воїна-афганця В. Борисюка: "Ото знайшов він (душман) у горах заміну, а сам пішов у банду", - говорив ветеран, розповідаючи про часті переходи душманів зі "своєї" армії в бандформування [8]. "Підходить глибока осінь - злидні й деякі моджахеди, стикаючись із труднощами із харчуванням в окремих загонах, спускаються з гір та йдуть на агітпункти, просяться в армію, де їх годують та одягають. Це поповнення урядових частин. Закінчується зима - багато дезертирує, "ідуть" у гори" [18, с. 66]. Такі ж за суттю щодо відданості режиму та, відповідно, боєздатності афганських урядових сил спогади радянського військового радника, оприлюднені Ю. Русановим. Радник, генерал-майор А. Жолнерчик пригадував, що афганські частини формувалися тяжко й діяли погано, незважаючи на наявність радянських військових радників при підрозділах: "...Іноді навіть "заколоти" підіймали самі командири полків. Якщо він багатий, має декілька будинків у провінції..., тобто - "парчаміст" (належить до партії "Парча"). Він оточує себе такими ж спільниками, які у всьому йому сприяють. Зняти його з посади важко, оскільки він багатий, має авторитет, за ним більшість, а інші бояться. Буває, що він сам "сумнівається", ще твердо не визначився і підтримує зв'язок із моджахедами" [18, с. 65]. "Афганець" Ю. Русанов наводить слова офіцера афганської армії щодо цієї проблеми: "...Хочете ви цього чи ні, але в НДПА два крила. Вихідці із бідних прошарків більше вірять і "тягнуться" до вас і військових радників,

з ними легко працювати та легше ними керувати. Більш забезпечені афганці легко піддаються впливу "повстанців", які переманюють їх на свою сторону, переконують..., залякують. І багато не знає куди примкнути" [18, с. 66]. Схожі свідчення Б. Ткача щодо дезертирства афганських солдат подавав у своїй роботі В. Аблазов: "...Тиждень полк формували, навчали, одягали, озброювали, а перед бойовими виходом - півполку немає. Або продали все, що отримували, або перейшли на ту сторону..." [2, с. 609].

Висновки

Таким чином, тематика сприйняття радянськими військовослужбовцями образу воєнного Афганістану 1979-1989 рр. становить науковий та суспільний інтерес. Спогади воїнів-"афганців" засвідчили, що Афганістан за "національним" устроєм становив конгломерат племен і народностей, які його населяли, між якими історично існували протиріччя. Як засвідчив аналіз, у країні спостерігався поділ на багатих і бідних, відповідно до якого прослідковується ставлення місцевого населення до радянських бійців. Збідніле населення, якому радянськими силами надавалась допомога (продовольча, господарська, медична), меншою мірою чинило збройний опір. Натомість більш заможні верстви афганського населення займали протилежну позицію. Разом із цим, у силу укорінених традицій соціального устрою країни, ставлення до радянських бійців визначалося настановами та позицією представників духовенства. Аналіз усного нарративу, джерел особистого походження та різнопланової літератури засвідчує низку соціальних проблем як на особистому, так і на колективному рівні воїнів-"афганців", котрі були свідками не вирішених "національних" управлінських питань Афганістану. Загалом це ускладнювало становище радянського солдата й офіцера, коли він - "поборник чужої віри" - для місцевого населення виступав носієм чужорідної культури і світогляду, був "невірним" в ідеологічному та релігійному планах.

ЛІТЕРАТУРА

1. 15 Бригада Спецназ: Люди и судьбы. Афганистан глазами очевидцев. - М.: НПІД "Русская панорама", 2009. - 556 с.
2. Аблазов В. И. Дипломаты и полководцы / В. И. Аблазов, И. В. Аблазов, К. В. Аблазов. - К., 2012. - 768 с.
3. Бривко Н. Афганистан 1979-1989 годов глазами воен-интернационалистов (на примере жителей города Снежное) / Н. Бривко // Усна історія (не)подоланого минулого: подія - нарратив - інтерпретація: Матеріали міжнар. наук. конф. [м. Одеса] 8-11 жовтня 2015 р. / [упоряд. Г. Грінченко]. - Харків, 2016. - С. 53-57.
4. Бривко Н. В. В горах Афгана... / Н. Бривко. - Донецьк : ООО "Східний видавничий дім", 2014. - 274 с.
5. Брейтвейт Р. Афганці: росіяни в Афганістані (1979-1989) / Р. Брейтвейт. - К.: Темпора, 2013. - 480 с.
6. Власюк Л. Афганські спогади, мов кулі у душі... / Л. Власюк // Нова Доба. - 2014. - № 15. - С. 3.
7. Ганковський Ю. История Афганистана с древнейших времен до наших дней / Ю. Ганковський (отв. ред.). - М.: Мысль, 1982. - 368 с.
8. Зі спогадів Валерія Борисюка від 25.07.2012 // Особистий архів автора.
9. Зі спогадів Олега Морозюка від 10.08.2012 // Особистий архів автора.
10. Зі спогадів Олександра Климука від 11.04.2017 // Особистий архів автора.

11. Зі спогадів Петра Карпюка від 20.07.2012 // Особистий архів автора.
12. Зі спогадів Сергія Червонописького від 12.12.2017 // Особистий архів автора.
13. Из листа Володимира Швеця (Маневицький краєзнавчий музей).
14. Как принималось решение // Военно-исторический журнал. - М. : Красная звезда, 1991. - № 7. - С. 40-52.
15. Лист О. Кравця [Електронний ресурс]. - 1 електрон. опт.диск (CD-ROM).
16. Ляховский О. Трагедия и доблесть Афгана / О. Ляховский. - М. : ГПИ "Искона", 1995. - 650 с.
17. Никто не создан для войны / [авт. сост. О. Смирнов]. - М. : Молодая гвардия, 1990. - 254 с.
18. Русанов Ю. А. В пасти Панджшера (Историко-документальная повесть) / Ю. А. Русанов. - Харьков, 2012. - 318 с.
19. Салмин Н. А. Интернационализм в действии. Локальные войны и вооруженные конфликты с участием советско-

го компонента: военного, военно-технического, экономического (1950-1989 гг.) / Н. А. Салмин. - Ч. 1, Издание второе, исправленное и дополненное. - Екатеринбург, 2013. - 364 с.

20. Сенявская Е. С. Психология войны в XX веке: исторический опыт России / Е. С. Сенявская. - М. : Российская политическая энциклопедия, 1999. - 383 с.

21. Сенявская Е. С. Человек на войне. Историко-психологические очерки / Е. С. Сенявская. - М. : Институт российской истории РАН, 1997. - 229 с.

22. Слинкин М. Ф. Народно-демократическая партия Афганистана у власти. Время Тараки-Амина (1978-1979 гг.) / М. Ф. Слинкин. - Симферополь, 1999. - 359 с.

23. Устименко Т. А на войне, как на войне / Т. Устименко // Снежнянская жизнь. - 1999. - № 12. - С. 2.

24. Червонописький С. Політичні та соціальні наслідки для України спецоперації СРСР в Афганістані 1979-1989 років і роль УСВА в їх подоланні : [монографія] / С. Червонописький. - К. : Медінформ, 2008. - 156 с.

Островик Дмитрий,

аспирант кафедры истории культуры Украины,

Государственное высшее учебное заведение

"Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды"

ОБРАЗ ВОЕННОГО АФГАНИСТАНА 1979-1989 гг.: ВЗГЛЯД СОВЕТСКОГО БОЙЦА

В статье на основании устных свидетельств воинов-"афганцев", источников личного происхождения и литературы сделана попытка показать социокультурное пространство Афганистана в период войны 1979-1989 гг. через восприятие советских бойцов. Проанализировано социально-экономическое положение местного населения, констатирована значительная имущественная дифференциация. Это дало основания как исследователям, так и воинам-"афганцам" говорить об анахронизмах "феодального" строя в стране. Указан ряд управленческих проблем в условиях войны, о которых говорили наши респонденты и писали исследователи. Установлено, что отличительными особенностями отношения афганцев к военным контингентам советских войск в Афганистане были такие доминантные составляющие, как "национально-этническая", экономическая, а также религиозная принадлежность членов афганского социума.

Ключевые слова: Афганистан; война; социум; воины-"афганцы"; респонденты; воспоминания; устные свидетельства.

Ostrovyyk Dmytro,

Post-graduate student of the Department of History and Culture of Ukraine,

Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University

APPEALS OF AFGHANISTAN DURING WAR OF 1979-1989: VIEW OF THE SOVIET SOLDIER

In the article, on the basis of verbal evidences of soldiers who fought in Afghanistan, sources of personal origin and different literature, was made an attempt to show the socio-cultural space of Afghanistan during the war on years 1979-1989 through the perception of Soviet soldiers. The socio-economic situation of the local population was observed, indicating significant property differentiation. This gave reason to both there searchers and the soldiers of the Afghanistan war to talk about the anachronisms of the "feudal" system in the country.

It was specified on a number of management problems in a war, about which our respondents spoke and researchers wrote. In particular, the negative phenomenon was the desertion of the local population from the ranks of the army, sale of state property, and even worse cases - transition to the side of illegal armed groups. The existence of different "tactics of treatment" of the local population with the Soviet soldiers was proved. It was established that the dominant components of the attitude of Afghans to the military contingent of the Soviet troops in Afghanistan were as "national-ethnic", economic, as well as religious affiliation of the Afghan society. The attitude towards the Soviet forces in the investigated period was also viewed through the property situation of the local population, when the imp over is heed residents, being socially unprotected, found support among the Soviet military. At the sometime, due to the struggle, often armed, between different clans and tribes, oil legal armed formations for spheres of influence, there was cooperation of some of them with the official ruling regime and, accordingly, Soviet forces.

Keywords: Afghanistan; war; social; warriors-Afghans; respondents; memoirs; oral testimony.

REFERENCES

1. 15 Brigade Special Forces: People and Fates. Afghanistan through the eye sofe ye witnesses (2009), NPID Russian panorama, Moscow, 556 p. (rus).
2. Ablazov, V.I. & Ablazov, I.V. & Ablazov, K.V. (2012), Diplomats and generals. Kyiv, 768 p. (rus).
3. Brivko, N. (2016), Afghanistan 1979-1989 through the eyes of international ist warriors (by the example of the inhabitants of the town of Snezhnoe), *Ushna istoriya nepodolanogo mynulogo: podiyya - narativi - interpretatsiya*, Kharkiv, pp. 53-57 (rus).
4. Brivko, N.V. (2014), In the Mountains of Afghanistan, *East Publishing House Ltd*, Donetsk, 274 p. (ukr).
5. Breitweit, R. (2013), Afganets: Russians in Afghanistan (1979-1989), *Tempora*, Kyiv, 480 p. (ukr).
6. Vlasyuk, L. (2014), Afghan memories, like a bulletin the soul, *Novaya Doba*, 15, p. 3 (ukr).
7. Gankovskiy, Yu. (1982), History of Afghanistan from ancient times to the present days, *Mysl*, Moscow, 368 p. (rus).
8. From memories Valery Borisyuk from 25.07.2012, personal archive of the author (ukr).
9. From the memoirs of Oleg Morozuk from 10.08.2012, personal archive of the author (ukr).
10. From the memoirs of Alexander Klimuk from 11.04.2017, personal archive of the author (ukr).
11. From the memoirs of Peter Karpyuk from 20.07.2012, personal archive of the author (ukr).
12. From the memoirs of Sergey Chervonopyskyy from 12.12.2017, personal archive of the author (ukr).
13. From the letter of Volodymyr Shvets (Manevich Museum of Local Lore) (ukr).
14. How the decision was made (1991), *Military-Historical Journal*, Red Star, Moscow, 7, pp. 40-52. (rus).
15. Letter of O. Kravets. Available at: 1 electron whole sale CD (CD-ROM). (ukr).
16. Lyakhovsky, O. (1995), Tragedy and val or of Afgan, Iskona, Moscow, 650 p.(rus).
17. None's created for war (1990), in O. Smirnov (Ed.), *Young Guard*, Moscow, 254 p.(rus).
18. Rusanov, Yu.A. (2012), In the mouth of Panjshir (Historical and documentary story), Kharkiv, 318 p.(rus).
19. Salmin, N.A. (2013), Internationalism in Action. Local wars and armed conflicts with the participation of the Soviet component: military, military-technical, economic (1950-1989), Part 1, Ekaterinburg, 364 p.(rus).
20. Senyavskaya, E.S. (1999), Psychology of War in the Twentieth Century: Historical Experience of Russia, *The Russian Political Encyclopedia*, Moscow, 383 p.(rus).
21. Senyavskaya, E.S. (1997), *The Man in War. Historical and psychological essays*, Institute of Russian History of the Russian Academy of Sciences, Moscow, 229 p.(rus).
22. Slinkin, M.F. (1999), *The People's Democratic Party of Afghanistan is in power. Time of Taraki-Amin (1978-1979)*, Simferopol, 359 p.(rus).
23. Ustimenko, T. (1999), And in war, as in the war, *Snezhnyansk life*, 12, p. 2 (rus).
24. Chervopypsky, S. (2008), Political and social implications for Ukraine of the USSR special operation in Afghanistan 1979-1989 and the role of the USWA in their overcoming, *Medinform*, Kyiv, 156 p. (ukr).

© Островик Дмитро

Надійшла до редакції 21.11.2017